

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

УДК 330.552:338.45:622.324 (477)

О. Г. Дзьоба

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІНИ ГАЗОЄМНОСТІ ВВП В УМОВАХ СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню енерго- та газоємності валового внутрішнього продукту, встановленню тенденцій і закономірностей зміни цих показників, виявленню причин та факторів, що зумовлюють високий рівень газоємності національної економіки.

Ключові слова: енергоємність, газоємність, валовий внутрішній продукт, енергоефективність економіки, еластичність попиту на паливно-енергетичні ресурси.

Статья посвящена исследованию энерго- и газоёмкости валового внутреннего продукта, установлению тенденций и закономерностей изменения этих показателей, выявлению причин и факторов, обуславливающих высокий уровень газоёмкости национальной экономики.

Ключевые слова: энергоёмкость, газоёмкость, валовой внутренний продукт, энергоэффективность экономики, эластичность спроса на топливно-энергетические ресурсы.

The article is focused on researching of energy- and gas intensity of GDP, forming tendencies and regularities of this indicator's changing, finding reasons and factors which determinate the high level of gas intensity of national economics.

Key words: energy intensity, gas intensity, GDP, economics energy efficiency, elasticity of demand of fuel-energy complex.

Одним із дестабілізуючих чинників, який стримує розвиток вітчизняної економіки, є її висока енергоємність. Актуальність дослідження показника енергоємності валового внутрішнього продукту зумовлюється сьогодні суттєвим дефіцитом енергоресурсів, технічним станом галузей паливно-енергетичного комплексу (ПЕК), труднощами у вирішенні проблем енергозабезпечення країни, неефективністю управління підприємствами ПЕК. Враховуючи важливість газової промисловості як однієї із провідних галузей ПЕК, а також беручи до уваги її роль у житті суспільства, її прямі та зворотні зв'язки з економікою, дослідження ефективності використання природного газу у різних секторах національної економіки, виявлення факторів, які зумовлюють високий рівень газоємності ВВП та вироблення ефективних механізмів зниження цього показника, стають важливими чинниками стабілізації енергетики та зміцнення енергетичної безпеки країни.

Науково-теоретичні та прикладні аспекти дослідження енергоємності економіки, її окремих галузей та секторів, а також питання вибору критеріїв оцінювання ефективності використання різноманітних енергетичних ресурсів, у тому числі і природного газу, розглядались у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема Р. А. Абубекерова, Ю. І. Боксермана, Н. А. Волин-

ської, І. В. Діяка, А. Н. Дмитрієвського, М. А. Жидкової, І. Мігаса, І. В. Недіна, У. Письменної, О. О. Рубана-Максимця, О. М. Суходолі, Л. Хоффмана та ін. Проте сьогодні ще не повною мірою встановлено закономірності зміни показника газоемності ВВП в умовах структурної трансформації економіки країни, недостатньо досліджено вплив технологічних, ресурсних та структурних чинників на рівень газоемності виробництва в окремих секторах національної економіки, що надзвичайно важливо при виробленні механізмів ефективного використання енергоресурсів.

Мета статті – розробка теоретичних та методологічних положень щодо визначення таких важливих індикаторів енергоефективності національної економіки як енерго- та газоемність ВВП та встановлення на основі дослідження їх динаміки тенденцій розвитку економіки країни в контексті забезпечення її енергетичної безпеки.

Важливим показником, який кількісно та якісно характеризує рівень енергоефективності національної економіки чи економіки окремого регіону, є енергоемність ВВП (ЕВВП). Цей показник по суті є інтегральним індикатором ефективності використання ресурсів у країні, оскільки відображає зміни у співвідношенні масштабів економічної діяльності та обсягів залучених паливно-енергетичних ресурсів для цих цілей. Традиційно він розраховується як відношення витрат ПЕР у національній економіці за певний період (найчастіше рік) до обсягу виробленого ВВП у постійних цінах базового періоду. Для співставлень між окремими країнами розрахунки здійснюються у валюті за паритетом реальної купівельної спроможності (ПКС). Однак, як слушно вважає У. Письменна [1, с. 28], ступінь об'єктивності такого індикатора в Україні доволі умовний, як і обмеженою є сфера його практичного застосування, оскільки він відображає лише питому вартість ПЕР, які використовуються для вироблення гривні ВВП, тобто характеризує лише відносні тенденції розвитку національної економіки з позицій енергоспоживання.

Для забезпечення належного рівня інформативності процесу дослідження енергоемності економіки чи її окремих галузей (секторів) доцільно застосовувати такі макроекономічні показники ЕВВП [1–5]:

– ЕВВП за виробництвом ПЕР, іншими словами, енергоемність первинного постачання, яка включає всі напрями розподілу ПЕР, зокрема на енергоспоживання, експорт, запаси, втрати тощо;

– ЕВВП за споживанням ПЕР, тобто енергоемність кінцевого споживання ПЕР, яка не враховує екологічних наслідків видобування та виробництва ПЕР на експорт.

Окрім того, доцільність застосування інших показників енергоемності може зумовлюватися цілями аналізу, зокрема потребами визначення енергоемності різних видів продукції, чи енергоемності виробництва в окремих галузях чи секторах економіки, чи енергоемності за окремими видами паливно-енергетичних ресурсів.

Що стосується способів обчислення ЕВВП, то вони відрізняються обраним для розрахунку показником витрат ПЕР, зокрема:

- валові витрати ПЕР;
- загальне первинне постачання енергії;
- загальне кінцеве споживання.

Досліджуючи динаміку показника енергоемності ВВП в Україні, можна констатувати негативну тенденцію його зростання з 1989 року внаслідок економічного спаду у всіх галузях та секторах національної економіки. Економічна криза кінця 80-х – першої половини 90-х років ХХ століття стала основним чинником впливу і на газову галузь, частка якої в енергетичному балансі країни була найвищою. Впродовж 1991–1996 рр. енергоемність вітчизняного ВВП зросла на 50 %, що було зумовлено прорахунками поточної економічної політики, вичерпанням

накопиченого запасу міцності економіки колишньої УРСР, входженням економіки незалежної України в період трансформаційного спаду, пов'язаного із зміною типу економічної системи країни [6, с. 97; 7, с. 26]. В цей же період простежувалось зростання показника енергоємності ВВП як за загальним споживанням ПЕР, так і в розрізі їх окремих видів. На фоні скорочення обсягів ВВП зростання енергоємності відбувалося за рахунок погіршення ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів, насамперед, у галузях із високим питомим споживанням ПЕР. Порівняльна динаміка показника енергоємності ВВП свідчить, що свого максимального значення цей показник досяг у 1996 році і тоді ж було досягнуто максимального розриву між рівнем ЕВВП України та інших країн світу (рис. 1).

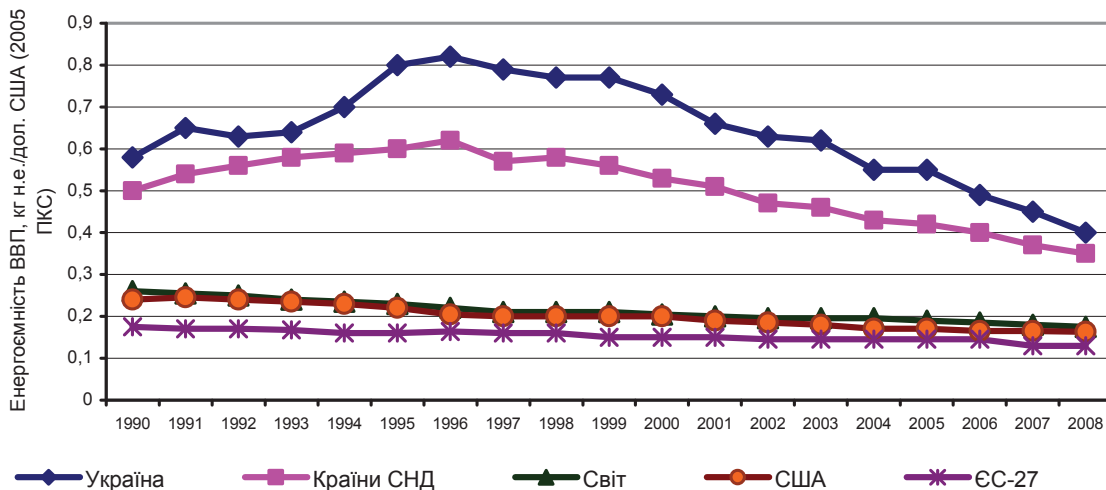

Рис. 1. Порівняльна динаміка енергоємності ВВП України, США, країн СНД, ЄС-27 та світу, [1; 8]

Період з 1997 по 1999 рік характеризувався завершенням економічного спаду, тобто досягненням «дна» та формуванням умов для переходу до поступового економічного зростання. Тоді ж починає формуватися тенденція поступового зниження енергоємності вітчизняного ВВП. Згідно з даними [9, с. 9–14], у 1999 році енергоємність ВВП України порівняно з групою таких країн, як Росія, Польща, Чехія, Німеччина та Франція, була найвищою. До того ж, відносно Німеччини, яка має найнижчий рівень споживання енергії стосовно свого ВВП та найвищий рівень ВВП на душу населення із всіх досліджуваних країн, енергоємність ВВП в Україні була вищою в 10 разів, а ВВП на душу населення – менший майже в 14 разів, незважаючи на те, що залежність і України, і Німеччини від імпорту енергоресурсів у загальному споживанні енергії в цих країнах є найвищою та становить відповідно 48,6 та 60 %.

Основними причинами високих та стійких у часі показників енергоємності національного ВВП, на нашу думку, є:

- специфічна структура промисловості з великою часткою енергоємних галузей, зокрема, металургійної, машинобудівної, хімічної та нафтохімічної;
- високий рівень зносу основних виробничих засобів, у тому числі й енергетичного обладнання у базових галузях промисловості, використання застарілого обладнання;
- продовження використання у виробництві неефективних енерговитратних технологій;
- необґрунтовано високі витрати і втрати енергетичних ресурсів унаслідок зменшення обсягів виробництва, нераціонального використання наявних вироб-

ничих потужностей, порушення ритмічності виробництва, неефективного управління;

- незавершеність періоду формування ринку енергоресурсів, у тому числі і ринку природного газу, нерозвинутість ринкової інфраструктури;

- високий рівень монополізму національного газового ринку і, як наслідок, неефективне використання ресурсів.

Зміна напрямку розвитку національної економіки з періоду спаду (1989–1999 рр.) до періоду піднесення припадає на 2000 рік, коли вперше відбулося зростання ВВП у фізичних обсягах на 5,9 % (табл.), [10, с. 30].

Таблиця

Валовий внутрішній продукт України

Рік	У фактичних цінах		Індекси фізичного обсягу			Індекси-дефлятори
	валовий внутрішній продукт	валовий внутрішній продукт у розрахунку на одну особу	валового внутрішнього продукту	валового внутрішнього продукту у розрахунку на одну особу	валового внутрішнього продукту	валовий внутрішній продукт
	млн. грн	грн	% до попереднього року		% до 1990 року	% до попереднього року
1990	167 ¹	3 ²	...	...	100,0	...
...	...	...	...	...	...	...
1995	5 451 642 ¹	105 793 ²	87,8	88,5	47,8	515,5
...	...	...	...	...	...	...
2000	170 070	3 436	105,9	106,7	43,2	123,1
2001	204 190	4 195	109,2	111,1	47,2	109,9
2002	225 810	4 685	105,2	106,3	49,7	105,1
2003	267 344	5 591	109,6	110,5	54,4	108,0
2004	345 113	7 273	112,1	113,0	61,0	115,1
2005	441 452	9 372	102,7	103,5	62,7	124,5
2006	544 153	11 630	107,3	108,1	67,3	114,8
2007	720 731	15 496	107,9	108,6	72,6	122,7
2008	948 056	20 495	102,3	102,9	74,2	128,6
2009	914 720	19 862	84,9	85,3	63,0	113,7

¹ Млрд. крб, ² Тис. крб.

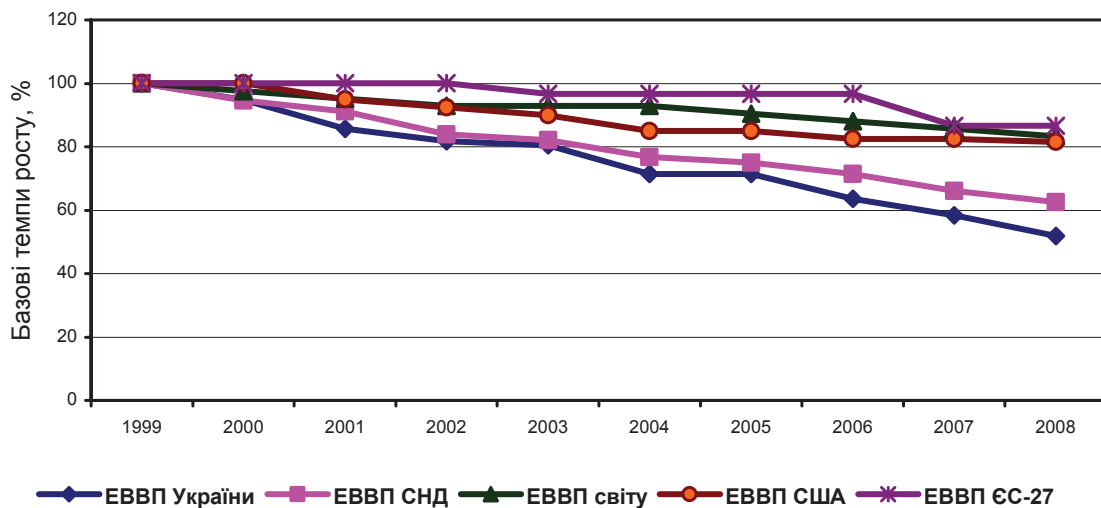
Загалом за період з 2000 до 2008 року ВВП зріс в 1,72 раза, а порівняно з базовим рівнем 1990 року зріс із 43,2 % у 2000 році до 74,2 % у 2008 році. В цей же період енергоємність ВВП скоротилась у 1,825 раза. Позитивні тенденції економічного зростання, які намітились у 2000 році, тривали до 2008-го та характеризувалися середньорічним приростом ВВП на рівні 6,9 %. Основним чинником, який вплинув на зниження енергоємності ВВП в цей період, було зростання фізичних обсягів ВВП. Скорочення енергоємності ВВП за рахунок енергозаощадження, сукупного впливу структурних чинників та більш ефективного використання ПЕР було незначним та склало 5,8 % (рис. 2). Це свідчить про відсутність значних системних зрушень у напрямі скорочення енергоємності національної економіки.

До позитивних тенденцій 2000–2008 рр. слід віднести дещо вищі темпи зниження енергоємності ВВП в Україні порівняно з іншими окремими країнами та групами країн (рис. 3). Так, порівняно з базовим 1999 роком енергоємність ВВП скоротилась майже вдвічі, досягнувши рівня 51,9 %. Дещо нижчі темпи зниження ЕВВП спостерігалися у країн СНД, де цей показник за аналізований період досяг рівня 62,5 % порівняно з базовим. Такі відмінності у темпах зниження ЕВВП

Рис. 2. Чинники зниження енергоємності ВВП у 2000–2008 рр.
(побудовано на основі даних [8; 10, с. 30])

зумовлені різницею у структурі промислового виробництва, зокрема, значно вищою часткою енергоємних галузей промисловості в Україні порівняно з іншими країнами СНД. Також можна констатувати суттєві відмінності у темпах зниження ЕВВП в Україні та країнах СНД порівняно із США, ЄС-27 та середньосвітовими показниками. Основні причини тут криються у значних відмінностях у рівнях енергоємності ВВП. Оскільки енергоємність ВВП України та країн СНД значно вища від аналогічних показників країн ЄС та середньосвітових показників, то очевидно, що і резерви зниження ЕВВП в Україні та країнах СНД також є вищими. І нарешті, ще одним суттєвим чинником, який зумовив різні темпи зміни енергоємності ВВП при міжкраїнному порівнянні цього показника, було те, що 2000–2008 рр. стали для України та більшості країн СНД періодом піднесення та економічного зростання після затяжної кризи, спричиненої зміною економічного укладу та трансформаційними процесами в національних економіках.

Рис. 3. Базові темпи зміни енергоємності ВВП України, США, країн СНД, ЄС-27 та світу, %
(побудовано автором на основі даних [8])

Незважаючи на позитивну динаміку зміни показника енергоємності ВВП України у 2000–2008 рр., вона, все ж, залишається значно вищою за середньоєвропейський та середньосвітовий показники. Така ситуація є наслідком істотного технологічного відставання у більшості галузей економіки і житлово-комунальній сфері, незадовільної галузевої структури національної економіки і,

зокрема, імпортно-експортних операцій та впливу «тіньового» сектора економіки [11].

Висока енергоємність економіки України, відсутність ефективної енергозберігальної політики негативно позначаються на пропорції між темпами економічного зростання та кількістю спожитої енергії в паливно-енергетичному балансі країни. Як слушно зазначає Є. Крикавський у [12, с. 65], «... підтверджується кореляція між розвитком енергетики та загальним економічним ростом».

Встановлення закономірностей між економічним зростанням та розвитком ПЕК є актуальною науковою проблемою, дослідження якої дозволяє обрати правильні пріоритети реформування та розвитку енергетичного сектора національної економіки, сформуванню та обґрунтуванню економіко-організаційних механізмів управління розвитком ПЕК та його окремих галузей.

До важливих інтегральних показників, які характеризують пропорції між економічним зростанням та розвитком ПЕК, відносять коефіцієнт еластичності споживання енергії відносно ВВП $E_{ВВП}$ та коефіцієнти еластичності споживання різних видів енергії відносно цін на енергоресурси E_p :

$$E_{ВВП} = \frac{\delta Q_{ПЕР}}{\delta ВВП} = \frac{\Delta Q_{ПЕР} \cdot ВВП}{Q_{ПЕР} \cdot \Delta ВВП} = \frac{dQ_{ПЕР}}{dВВП} \cdot \frac{ВВП}{Q_{ПЕР}}, \quad (1)$$

$$E_{P_i} = \frac{\delta Q_{ПЕР i}}{\delta P_i} = \frac{\Delta Q_{ПЕР i} \cdot P_i}{Q_{ПЕР i} \cdot \Delta P_i} = \frac{dQ_{ПЕР}}{dP_i} \cdot \frac{P_i}{Q_{ПЕР i}}, \quad (2)$$

$$E_P = \frac{\delta Q_{ПЕР}}{\delta \bar{P}} = \frac{\Delta Q_{ПЕР} \cdot \bar{P}}{Q_{ПЕР} \cdot \Delta \bar{P}} = \frac{dQ_{ПЕР}}{d\bar{P}} \cdot \frac{\bar{P}}{Q_{ПЕР}}, \quad (3)$$

де $ВВП$ – обсяг валового внутрішнього продукту;

$Q_{ПЕР i}$ та $Q_{ПЕР}$ – обсяг споживання i -го енергоресурсу та загальний обсяг споживання всіх енергоресурсів відповідно;

P_i та $\bar{P}$ – ціна i -го енергоресурсу та середньозважена ціна всіх енергоресурсів відповідно.

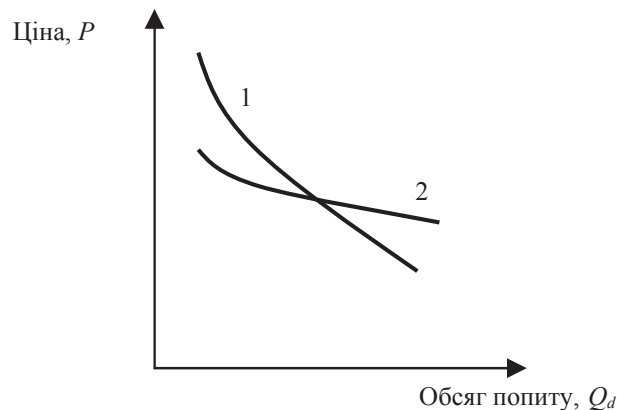
Аналіз численних даних підтверджує існування доволі стійкої закономірності між темпами зміни ВВП та обсягами споживання ПЕР. Так, у періоди економічного спаду темпи падіння ВВП випереджають темпи падіння енергоспоживання, що викликає зростання енергоємності валового внутрішнього продукту. В періоди ж економічного зростання темпи росту ВВП випереджають темпи росту енергоспоживання і, як наслідок, енергоємність ВВП знижується. Зниження енергоємності ВВП у другому випадку зумовлене також і дією науково-технічних чинників, унаслідок яких підвищується ефективність використання паливно-енергетичних ресурсів.

Вплив цінових чинників на еластичність споживання ПЕР зазвичай має значно складніший характер. Еластичність у цьому випадку буде тим вищою, чим розвинутішим і більш конкурентним є ринок енергоресурсів та чим більші можливості споживачів (технічні, технологічні, інфраструктурні) здійснювати вибір між наявними на ринку енергоресурсами та заміщення дорогих енергоресурсів дешевшими. Для різних національних ринків ці умови суттєво відрізняються. Особливо несприятливими вони є на внутрішньому енергоринку України в силу слабого рівня його розвитку, високого рівня монополізму ринків окремих видів енергоресурсів, відсутності технічних та інфраструктурних умов для здійснення заміщення енергоресурсів у багатьох галузях економіки та комунально-побутовій сфері. Тому коефіцієнти цінової еластичності електроенергії, природного газу, нафтопродуктів в Україні є нижчими за одиницю. Виявлені нами закономірності підтверджуються аналізом фактичного матеріалу, особливо даними за останні роки. Для прикладу, стрімке зростання цін на природний газ у 2009–2011 рр.

спричинило скорочення його споживання у більшості секторів національної економіки, однак темпи скорочення споживання були нижчими за темпи росту цін. Важливо констатувати і ту обставину, що значний ріст цін не дав помітного імпульсу до запуску в дію механізмів енергозбереження. Скорочення фізичних обсягів споживання природного газу у 2009–2011 роках більшою мірою було зумовлене скороченням обсягів виробництва в енергоємних галузях, а не зростанням енергоефективності виробництва.

Питання дослідження коефіцієнта еластичності споживання енергоресурсів за ціною розглядалися у працях [12; 13], зокрема, в [13] констатується асиметричний характер впливу цінового чинника на попит на енергоресурси, що проявляється у різній зміні коефіцієнта цінової еластичності в періоди стрімкого коливання цін на енергоресурси та в умовах їх довготривалої відносної стабільності.

На основі вивчення динаміки зміни обсягів споживання природного газу в Україні залежно від рівня цін нами встановлено відмінності у зміні кривих еластичності попиту в коротко- та довготерміновому періодах. У комунально-побутовій сфері та енергоємних, капіталоемних та технологічно статичних галузях промисловості попит у короткотерміновому періоді менш еластичний за ціною, ніж у довготерміновому (рис. 4).

Рис. 4. Особливості кривих попиту на природний газ в короткотерміновому (1) та довготерміновому (2) періодах

Відмінності у кривих попиту на газ у коротко- та довготерміновому періодах зумовлені значним рівнем монополізму газового ринку, фінансовими та технічними чинниками, що унеможливають швидкий перехід споживачів на споживання дешевших альтернативних енергоресурсів.

Враховуючи високу частку природного газу в енергетичному балансі України, надзвичайно важливо встановити особливості споживання цього енергоресурсу, дослідити динаміку зміни обсягів споживання та виявити найсуттєвіші фактори впливу на цей показник, оцінити міру взаємозв'язку між такими показниками як валовий внутрішній продукт, енергоемність ВВП, обсяги споживання природного газу, газоемність ВВП.

Як видно з рисунка 5, у 1991–2000 рр. в Україні спостерігалася тенденція істотного зменшення споживання газу. Проте це було наслідком не підвищення ефективності його використання, а спаду промислового виробництва. У 2000–2007 рр. споживання стабілізувалось на рівні 70–76 млрд. м³/рік, а у наступні роки (2008–2010) знову відбулося зниження обсягів споживання газу, основною причиною чого стало стрімке зростання цін на газ, імпортований з Російської Федерації.

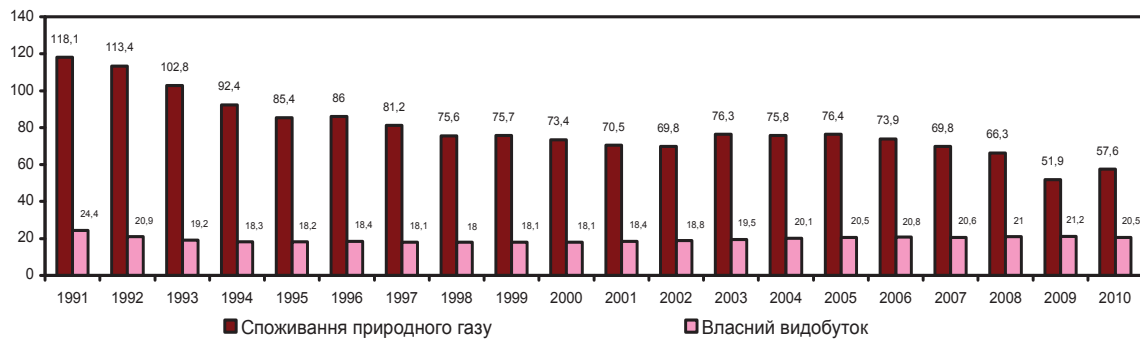

Рис. 5. Споживання та видобуток природного газу в Україні, млрд. м³
(побудовано на основі даних [14, с.19, 20; 15; 16])

Для характеристики ефективності споживання природного газу в економіці України використовуємо показник газоємності ВВП як відношення фізичних обсягів споживання газу у млрд. м³/рік до фізичних обсягів ВВП у порівняльних цінах:

$$ГВВП = \frac{Q_2}{ВВП}. \quad (4)$$

Як видно з рисунка 6, період з 1999 по 2009 рік характеризується стійкою тенденцією зниження показника газоємності ВВП, зумовленою насамперед зростанням фізичних обсягів ВВП.

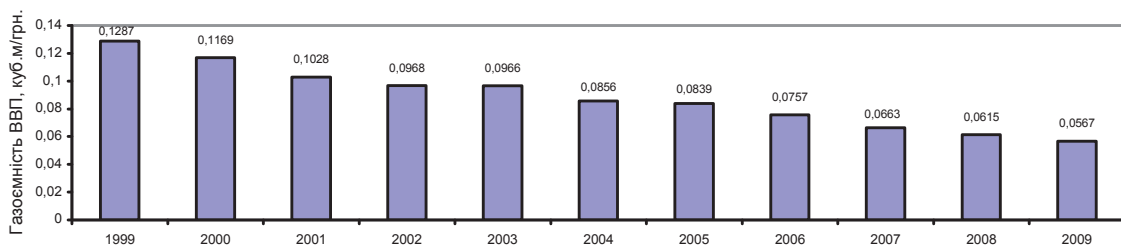
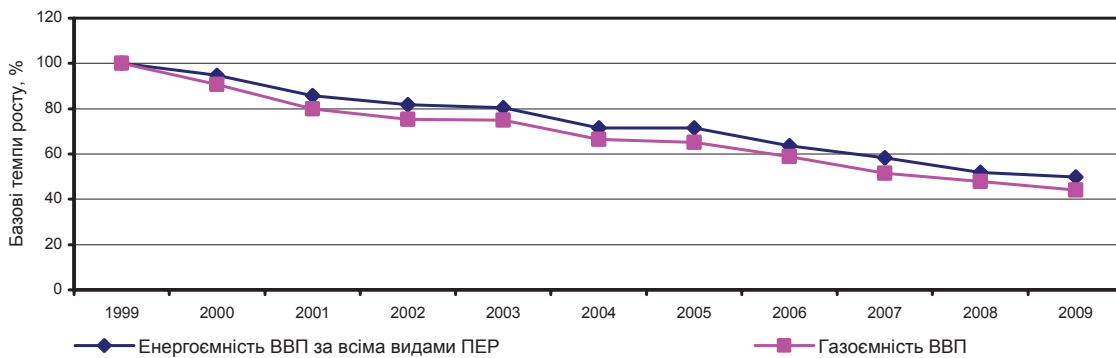

Рис. 6. Динаміка показника газоємності ВВП у 1999–2009 роках
(побудовано на основі даних [10, с. 30; 14, с. 19–20; 15])

Порівняння динаміки показників загальної енергоємності та газоємності ВВП України, (рис. 7), свідчить про існування єдиної загальної тенденції зміни цих показників, викликаній насамперед зростанням обсягів ВВП у 2000–2008 роки. Опосередковано ці дані свідчать і про відсутність системних зрушень у структурі споживання ПЕР в Україні, а також про слабку реакцію споживачів на дію цінових чинників стосовно різних видів енергоресурсів. Можна також стверджувати, що період 2000–2008 рр. характеризувався незначним підвищенням ефективності енергоспоживання за рахунок окремих структурних змін у галузях ПЕК та реалізації заходів з енергозаощадження в окремих секторах економіки та комунально-побутовій сфері. Разом з тим, на загальнодержавному та галузевому рівнях не вдалося радикальним чином змінити ситуацію щодо низької ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів, у тому числі і природного газу, а Україна і надалі залишається країною з одним із найвищих у світі показників енергоємності ВВП.

Висновки. Проведений аналіз свідчить, що основними причинами високих та стійких у часі показників енерго- та газоємності національного ВВП є: специфічна структура промисловості з великою часткою енергоємних галузей, зокрема, металургійної, машинобудівної, хімічної та нафтохімічної; високий рівень зносу основних виробничих засобів, у тому числі й енергетичного обладнання у базових

Рис. 7. Порівняльна динаміка показників загальної енергоємності та газоємності ВВП України у 1999–2009 роках

(побудовано автором на основі даних [8; 10, с. 30; 14, с.19–20])

галузях промисловості, використання застарілого обладнання; продовження використання у виробництві неефективних енерговитратних технологій; необґрунтовано високі витрати і втрати енергетичних ресурсів унаслідок зменшення обсягів виробництва, нераціонального використання наявних виробничих потужностей, порушення ритмічності виробництва, неефективного управління; незавершеність періоду формування ринку енергоресурсів, у тому числі і ринку природного газу, нерозвинутість ринкової інфраструктури; високий рівень монополізму національного газового ринку і, як наслідок, неефективне використання ресурсів.

Також встановлено, що, незважаючи на певні позитивні тенденції щодо скорочення показників енерго- та газоємності економіки, на загальнодержавному та галузевому рівнях все ж не вдалося радикальним чином змінити ситуацію щодо низької ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів, у тому числі і природного газу, а Україна і надалі залишається країною з одним із найвищих у світі показників енергоємності ВВП.

Бібліографічні посилання і примітки

1. Письменна У. Особливості застосування показника енергоємності ВВП як індикатора енергоефективності національної економіки / У. Письменна // Економіст. – 2010. – № 6. С. 28–31.
2. Волконский В. А. Современная многоярусная экономика / В. А. Волконский, Т. И. Корягина. – М. : Ин-т эконом. стратегий, 2006. – 100 с.
3. Ксенофонов М. Ю. Теоретические и прикладные аспекты социально-экономического прогнозирования (очерки методологии) / М. Ю. Ксенофонов. – М. : Изд-во ИСЭПН, 2002. – 312 с.
4. Рубан-Максимець О. О. Особливості розрахунку показників енергетичної ефективності на базі статистичної звітності України / О. О. Рубан-Максимець // Проблеми загальної енергетики. – 2009. – № 20. – С. 21–26.
5. Суходоля О. М. Енергоефективність економіки в контексті національної безпеки: методологія та механізм реалізації / О. М. Суходоля. – К. : Вид. НАДУ, 2006. – 424 с.
6. Хоффман Л. Україна на шляху до Європи / Л. Хоффман, Ф. Мьоллерс. – К. : Фенікс, 2001. – 343 с.
7. Газова атака // Бізнес. – 2001. – № 1–3 (416–418). – 66 с.
8. U.S. Energy Information Administration. Analysis & Projections [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eia.gov/analysis>
9. Мігас І. Політика ринкових реформ в енергетичному секторі України / І. Мігас // Економіка. Фінанси. Право. – 2000. – № 12. – С. 9–14.
10. Статистичний щорічник України за 2009 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Держ. комітет статистики України. – 2010. – 566 с.
11. Енергетична стратегія України на період до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/signal/kr06145a.doc>

12. Пріоритети стабілізації економіки / за ред. Є. В. Крикавського. – Львів : Місіонер, 1995. – 190 с.
13. Карнаух В. К анализу мировой энергетической ситуации / В. Карнаух // Рос. эконом. журнал. – М. : Финансы и статистика, 1992. – № 5. – 96 с.
14. Газові ринки ЄС і України: проблеми розвитку та інтеграції // Нац. безпека і оборона. – 2008. – № 8. – С. 2–32.
15. Споживання природного газу в Україні [Електронний ресурс] // Z-Україна. – Режим доступу: <http://zet.in.ua/category/prirodnye-resursy/gaz/>
16. Видобуток газу в Україні. Офіційний сайт НАК «Нафтогаз України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.naftogaz.com/www/2/nakweb.nsf/0/7F52599BE6E5D21AC225785400639F07?OpenDocument&Expand=5&#>

Надійшла до редколегії 15.12.2011

УДК 338.45.01

Я. В. Дробот, Л. О. Черниш

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ КРИЗИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Виявлено недоліки моделювання сталого розвитку підприємства тільки за критерієм максимізації його ринкової вартості без урахування результатів прогнозування можливості банкрутства. Обґрунтовано необхідність прогнозування банкрутства з урахуванням галузевої приналежності підприємства та макроекономічних складових сьогодення.

Ключові слова: банкрутство, підприємство, криза, моделювання.

Обнаружены недостатки моделирования устойчивого развития предприятия только по критерию максимизации его рыночной стоимости без учёта результатов прогнозирования возможности банкротства. Обоснована необходимость прогнозирования банкротства с учётом отраслевой принадлежности предприятия и сегодняшних макроэкономических составляющих.

Ключевые слова: банкротство, предприятие, кризис, моделирование.

In work lacks of modelling of a sustainable development of the enterprise only by criterion of maximisation of its market cost without the account of results of forecasting of possibility of bankruptcy have been found out, necessity of forecasting of bankruptcy with the account of a branch accessory of the enterprise and present macroeconomic components is proved.

Key words: bankruptcy, business, crisis, simulation.

Світова фінансова криза, яка охопила майже всі національні економіки розвинутих країн, не могла не торкнутися менш розвинутих та тих, що тільки розпочали формування ринкової економіки. Тому вони є більш вразливими для кризових явищ.

У теперішній час уже недостатньо тільки констатувати кризові явища, потрібно мати інструменти діагностики та передбачення кризових явищ на рівні кожного окремого суб'єкта господарювання.

Мета роботи – обґрунтування складових сталого розвитку підприємства в умовах фінансової кризи.

Якщо виходити із сучасної теорії фірми, то головною метою кожного суб'єкта господарювання є збільшення ринкової вартості капіталу фірми. Ця мета визна-